

ՀԱՅՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ
ԿՈՉՈՒՄԸ, ՆՊԱՏԱԿԸ ՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀԱՅՔ հաստատության կոչումն ու նպատակը կայանում է հայ ազգային գոյատևման և զարգացման համար ամենակենսական նշանակություն ունեցող գաղափարները, կարիքներն ու խնդիրները ըմբռնելու, վերլուծելու և դրա հիման վրա տարբեր բնագավառների ազգային ամենաբարենպաստ քաղաքականությունն առաջարկելու մեջ:

ՀԱՅՔ հաստատությունը, իր սկզբունքի համաձայն, ազգային խնդիրներին մոտենում է գիտական օբյեկտիվությամբ և համահայկական չափանիշով ու հեռանկարով և բացարձակապես զերծ է որևէ հատվածական շահագրգռությունից կամ ազդեցությունից:

ՀԱՅՔ հաստատության գործունեության հիմնական մասը կազմում է՝

ա) Հայ ազգային ամենակենսական գաղափարների և խնդիրների բարձրացման, հստակեցման և դրանց գործնական լուծման համար գիտահետազոտական ծրագրային աշխատանքների կատարումը՝ գործակցելով համապատասխան գիտահետազոտական հաստատությունների և անհատների հետ:

բ) Այդ աշխատանքների արդյունքները հայության տարբեր հատվածներին, շրջանակներին ու խավերին մատչելի դարձնելը տարբեր մակարդակներով և ձևերով:

ՀԱՅՔ հաստատությունը հիմնադրված է և ղեկավարվում է և կամ աջակցություն գտնում հայության ճակատագրով մտահոգ և կյանքի այլազան բնագավառներում էական փորձառությամբ, տարբեր վայրերում ապրող անձանց կողմից: Նրանք ՀԱՅՔ հաստատությանը օգնում են միայն այն գիտակցությամբ, որ հայ իրականության մեջ նման հաստատության գործունեությունը վաղուց ի վեր կենսական անհրաժեշտություն է:

ՀԱՅՔ հաստատությունը որևէ ձևով չի կապված, ազդված ու առավել ևս չի ղեկավարվում որևէ քաղաքական, պետական կամ նման այլ կազմակերպության կողմից:

ՀԱՅՔ հաստատությունը ազգային շահերին հետևող, գիտահետազոտական - ծրագրային բնույթի գործունեությամբ, ոչ շահութաբեր, լրիվ անկախ ընկերություն է:

ՈՒՂԵՐՉ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ՍՓՅՈՒՌ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ

ՀԱՅՔ ԳԻՏԱՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Հայաստանի ու արտերկրի հայության փոխհարաբերություններին նվիրված սույն խորհրդաժողովը, էապես լինելով ազգային հույժ կարևոր միջոցառում, հուսանք, որ կառաջադրի բազմաթիվ գաղափարներ, տեսակետներ, ինչպես նաև գործնական առաջարկներ ու գործունեության ծրագրեր:

ՀԱՅՔ գիտահետազոտական հաստատությունը, հայության տարբեր հատվածները դիտելով որպես ազգային ընդհանուր համակարգի գոյավիճակ և դրա բարելավման համար անհրաժեշտ ջանքերի ու միջոցների կիրառումը դիտելով որպես ազգային կառավարման գերխնդիր, այն դարձրել է իր գործունեության թիվ 2 ծրագիրը՝ «Ազգային կառավարման համահայկական համակարգի կատարելագործում»*, որի մասին ցանկանում է Խորհրդաժողովին ներկայացնել իր որոշ տեսակետներն ու մշակած մյուսերը: Դրանք արդյունք են Հայաստանում և խորհրդային Միությունում, ապա և արտաքին Միությունում կատարված ավելի քան երեսնամյա հետազոտությունների, դիտարկումների, քննարկումների և սեմինար - խորհրդաժողովների:

Նախ համառոտ շարադրենք այդ տեսակետները:

Հայության և Հայաստանի իրավիճակի բարելավման այսօրվա գերխնդիրը, որի կատարման ուղիները գտնելու համար է հրավիրված սույն Խորհրդաժողովը, հայության ուժերը համախմբելը և դրանք առաջին հերթին Հայաստանի Հանրապետության կայացման, ամրապնդման, ապահովության և բարգավաճման համար ծառայեցնելն է: Այս գերխնդրի գործնական կատարումը տվյալ փուլում, ըստ խորհրդաժողովի

* ՀԱՅՔ հաստատություն, Տեղեկագիր թիվ 6 (Երևան, 1992թ.), էջ 4-8. Տե՛ս կից քաղվածքը.

օրակարգի նախագծի, թեև միտված է Հայաստանի ու արտերկրի հայության հարաբերությունների ավելի սերտացմամբ սփյուռքահայության թե՛ նյութական հնարավորությունների և թե՛ գիտելիքների, փորձառության ու հմտության ներգրավումն ապահովելուն՝ Հայաստանի կայացման, ամրապնդման և զարգացման գործում, սակայն փորձը ցույց է տալիս, որ միտումներն, ի վերջո, հիմնականում միայն դրամական ներդրումների ներգրավմանն են ուղղվում: Դա էլ շատ կարևոր է: Բայց քանի որ գործարար իմաստով Հայաստանի տնտեսությունը ներկա դրությամբ այնքան էլ արդյունավետ ներդրման օբյեկտ չէ, ապա սփյուռքահայերի նյութական միջոցների տրամադրումը Հայաստանի տնտեսությանն ավելի շատ հայրենասիրական զգացմունքներից բխող նվիրատվության է մնամվելու, քան թե գործարար ձեռնարկի՝ անկախ այն հավաստիացումներից, թե Հայաստանում ներդրումները շահույթ են ապահովելու, այն էլ ավելի մեծ շահույթ, քան իրենց երկրներում:

Օգտակար է մաս հաշվի առնել, որ սփյուռքահայ կապիտալ՝ որպես այդպիսին, ըստ երևույթին գոյություն չունի, գոյություն ունեն սփյուռքահայ գործարար անձիք, ովքեր, ի դեպ, որպես ընդհանուր կանոն՝ ազատ կապիտալ գրեթե չունեն և հաճախ իրենք են ձգտում պարտագումարներ ներդնել իրենց ձեռնարկներում:

Ակնկալել, որ սփյուռքահայ գործարարը Արգենտինայից, Ֆրանսիայից, Իրանից, ԱՄՆ-ից և այլն «վասն հայության» իր կապիտալը տեղափոխելով ավելի մեծ ռիսկի տակ է դնելու Հայաստանում՝ իրեն անսովոր, հեռու և ակնհայտորեն անբարենպաստ պայմաններում, այնքան էլ տրամաբանական չէ: Ըստ տարիների փորձի՝ անտրամաբանական է ստացվում մաս գործնական արդյունավետության իմաստով անհրաժեշտ որակով և քանակով ժամանակի ներդրումը: Բացի մի հանգամանքից, որի մասին նշում ենք ստորև, հետևյալ պատմական արագ ակնարկից հետո:

Հայ իրականության մեջ Հայաստան – Սփյուռք հարաբերությունների հարցը՝ ձևով տարբեր, բայց էությամբ՝ նույնը, առաջացել է հատկապես հետեղեռնյան արտաքին Սփյուռքի գոյացմամբ և Հայաստանի խորհրդայնացմամբ: Մոսկվա-

Երևանում մշակվող և Մոսկվայում հաստատվող՝ Հայաստան-Սփյուռք հարաբերություններում ակնկալվում էր.

- Սփյուռքի հակախորհրդային տրամադրությունների խափանում.

- Խորհրդայնամետ միջազգային քարոզչության նպաստում.

- Խորհրդային հատուկ ծառայություններին հնարավոր օգնություն:

Այս նպատակների իրագործման համար խորհրդային իշխանությունը մասնագիտական ընդարձակ, լուրջ և հետևողական աշխատանք էր տանում, մախ՝ ճանաչելու և հասկանալու համար, թե ինչ է իրենից ներկայացնում արտախորհրդային Սփյուռքը (ներքին Սփյուռքի մասին խոսք էլ չէր լինում), նրա տարբեր հատվածները, խավերը, կազմակերպությունները և ինչ՝ գաղափարներ ու կարողություն ունեն առանձին անձիք: Երկրորդ՝ աշխատում էր համապատասխան հարաբերություններ ստեղծել դրանց հետ, սիրաշահելու, հեղինակությունը բարձրացնելու և օգտագործելու, կամ, հակառակը, վարկաբեկելու և չեղոքացնելու համար: Այս և այլ նպատակներին հասնելու համար խորհրդային իշխանությունը աշխատում էր մաս օգնել և խրախուսել Սփյուռքին մշակութային, կրթական, մարզական - երիտասարդական, մասնագետների պատրաստման և այլ ծրագրերի միջոցով, որով մաս սեր ու կապվածություն էր ստեղծում Խորհրդային Հայաստանի նկատմամբ:

Տասը տարի առաջ Երրորդ Հանրապետության ղեկավար շրջանակների ակնկալությունները նույնպես հիմնականում արտաքին Սփյուռքի հետ էին կապված, բայց այն տարբերությամբ, որ դրանք համարյա բացառապես նյութական էին (ոչ միշտ առանց անձնական շահագրգռվածության), սակայն սպասելիքները հիմնականում չարդարացան, և Հայաստանի կողմից խորհրդանշական իսկ օգնությունն աստիճանաբար չբացավ: Ճիշտ է, որ միջոցները խիստ նվազել էին, բայց ճիշտ է մաս, որ հատուկ ջանքեր չգործադրվեցին (ընդհակառակը) եղած միջոցները օգտագործելու և տարբեր խոչընդոտները վերացնելու, որպեսզի հայության երկու հատվածների ազգային

միասնության խնդիրն, այնուամենայնիվ, կատարվի՝ նույնիսկ ավելի մեծ արդյունքով:

Սփյուռքյան մասնագիտական ներուժից օգտվելու մասշտաբները աննշան էին, և այդ ուղղությամբ առաջընթացի փորձերը հիմնականում հաջողության չհասան, որովհետև արտերկրի հայության հետ հարաբերությունների նպատակի գաղափարական հիմքը թույլ էր, գործընթացը սուբյեկտիվ բնույթ էր կրում և խիստ քաղաքականացած էր՝ այս անգամ իր տեսակի մեջ:

Այժմ, երբ Հայաստանի իշխանությունները Հայաստան – Սփյուռք հարաբերություններին ըստ երևույթին ավելի պետական մոտեցում են ցուցաբերում, մեր կարծիքով, այդ միտումը ի գործ կլինի դրված խնդիրը հաջողությամբ կատարել, եթե ապահովի որոշ նախապայմաններ: Դրանցից են նախ՝ այս մեծ, կարևոր և պատասխանատու նպատակի համար կազմակերպական կառավարման նոր սկզբունքով և բովանդակությամբ կառույցի ստեղծումը՝ ընդգրկելով դրա մեջ համապատասխան գաղափար, գիտելիքներ և փորձառություն ունեցող անձանց: Երկրորդ՝ անցյալի թե՛ դրական և թե՛ բացասական փորձը ճիշտ ու ամբողջությամբ հաշվի առնելը:

Այսքանը խնդրի լուծման, կարելի է ասել, տեխնիկական կողմն է: Ինչ վերաբերում է գերխնդրի լուծման էական կողմին, ապա այն, հակիրճ ասած, ներառում է հայ ժողովրդի ազգային (նաև՝ մարդկային), հոգևոր, բարոյական, հոգեբանական և գաղափարական վիճակի բարելավման անհրաժեշտությունը, ինչպես նաև նրա՝ ազգային ու համամարդկային բարոյական արժեքների արժևորման աստիճանի և ազգային ինքնագիտակցության մակարդակի զգալիորեն բարձրացումը:

ՀԱՅԲ հաստատության տեսակետից Հայ ազգի ու Հայաստանի ընդհանուր ապահովության և բարեկեցության անհրաժեշտ պայմաններից մեկը՝ Հայաստանի տնտեսության վերելքը, արտերկրի հայության զուտ գործարար շահագրգռվածության վրա հիմնված ներդրումների հետ կապելը անհեռանկար է: Հայաստանը, զոնե տեսանելի ապագայի համար, չի կարող իրեն անհրաժեշտ ծավալով ներդրումների և ընդհանրապես գործակցության համար բավարար գործարարական

շահագրգռվածություն առաջացնել: Սակայն այդպիսի ներդրումներ ու գործակցություն կարող են առաջանալ հայ մարդու, Հայաստանում, թե՛ Սփյուռքում, ազգային ինքնագիտակցությամբ ու հոգու պարտքը կատարելու շահագրգռվածությամբ: Մեր ազգի բոլոր կենսագործումները բխել են դրանից՝ Թարգմանչաց ու Վարդանանց գոյակերտումից մինչև Սարդարապատյան և Արցախյան գոյապայքարի հաղթանակները: Եվ հազարամյակների այս իրականությունը հաշվի չառնել ու դրա վրա չհիմնվել՝ կնշանակի, որ կա՛մ խախտված է մեր ինքնաճանաչման բնագոյն ու գիտակցությունը և կա՛մ արժեզրկված են մեզ համար մեր տոհմիկ հոգեկան, բարոյական և գաղափարական արժեքները...

Իսկ տնտեսական շահագրգռություն պետք չէ՞: Պատասխանն է. պետք է, այն էլ՝ շատ: Բայց դրա բավարարումը հնարավոր կդառնա ամբողջ Ազգի բոլոր բնագավառների ուժերի, հնարավորությունների և միջոցների գերազանց ազմվության և հմտության համախմբմամբ, համադրմամբ ու ներդրմամբ: Եվ այն ժամանակ Հայաստանը ի վիճակի կլինի առաջացնելու այնպիսի՝ գործարար շահագրգռություն, որը կիրապուրի ոչ միայն հայ, այլև աշխարհի տարբեր գործարարների ևս:

Ուրեմն, Հայաստանի և Սփյուռքի՝ Արգենտինայից մինչև Ֆրանսիա և Սիբիր, Ավստրալիայից մինչև ԱՄՆ և Իրան ցրված՝ բազմաթիվ տարբերություններով հայերի միջև հարաբերություններ ստեղծելու, գործնականացնելու և ազգի ու Հայրենիքի վերելքի համար դրանք արդյունավորելու համար, այդ հարաբերությունների ճարտարապետները, կառուցողները և ուղղություն տվողները ոչ միայն պետք է խորապես և ճիշտ հասկանան համայն ազգի որակական հատկությունների արդի վիճակը, այլև նպատակադրվեն և կարողություն ունենան շեշտակի միջոցներով ու արագությամբ դրականորեն ազդել այդ հատկությունների վրա՝ բարձրացնելով դրանք հայ ազգի տոհմիկ որակի մակարդակին: Դա պետք է արվի այն հաշվով, որ այդ ազդեցության արդյունքում ստեղծվի մեր հայրերի հավատքից բխող և դրա վրա հիմնված ազգային գաղափարախոսության այն մթնոլորտը, որում Մեկ Ազգ, Մեկ Հայրենիքի վերելքին ծառայելը դառնա յուրաքանչյուր հայի կյանքի գլխավոր իմաստը:

գերագույն նպատակը և, մանավանդ, հոգու սրբազան պարտքը:

Մեր համոզմամբ, հայ ազգի վերոհիշյալ գերխնդրի կատարման հիմնական նախապայմանը հայերի հոգու և գիտակցության մեջ այդ մթնոլորտի ստեղծումն է: Եվ այս ուղղությամբ հայությանն իրենց օրինակով առաջնորդելու պատրաստվող ռաիվիրաները պետք է դառնան Ազգի և պետականության ղեկավարությունը և մտավորականությունը՝ Հայրապետության առաջնորդությամբ ու պատասխանատվությամբ...

Ազգի համար ճակատագրական այս նպատակի կենսագործման համար էական նշանակություն ունի բոլոր, բայց հատկապես պատասխանատու ղեկավարների մարդկային-ազգային հոգեբարոյական և գաղափարական հարազատությունը, պարտաճանաչությունը, պատրաստակամությունը և վճռականությունը, որոնց բավարար մակարդակի լինելու չափանիշը կլինի՝ այսքան վայրիվերումներից հետո ազգային հոգեբարոյական, գաղափարական և ինքնագիտակցական վերազարթոնքն առաջնորդելու նրանց անկեղծ ցանկության և համապատասխան հմտության աստիճանը, մանավանդ՝ նրանց անձնական օրինակը: Բանգի այդ վերազարթոնքով միայն կարող է ստեղծվել համայն հայության հավատքի ու ազգային գիտակցության փրկարար մթնոլորտը, որի մեջ հայը կվերափոխվի և կկարողանա ապրել իր նախնյազ կերտած կերպարով, նկարագրով ու բարոյական արժեքներով: Նման կյանքով ապրելը, լինելով հայ ազգի գերխնդրի և ամեն տեսակ խնդիրների կատարման աստվածաշնորհ բանալին, հարկ է, որ դառնա նաև հայ ազգի և պետականության քաղաքականության առանցքը:

Այս ըմբռնումով ՀԱՅԲ հաստատությունը դիմում է Համահայկական Խորհրդածողովի հարգարժան մասնակիցներին, որպեսզի իրենց առաջ դրված գերխնդրի կատարման ջանքերում պատշաճ ուշադրություն դարձնեն հատկապես համայն հայության հոգեկան անադարտության, բարոյական կորուվի, գաղափարական վեհության և ազգային առողջ ինքնագիտակցության վերականգման ու ի հարկի վերակերտման խնդրին, մանավանդ նոր սերնդի ազգային տոհմիկ կերպարի և նկարագրի կերտմանը՝ որպես նախապայման հայության և Հայաստանի ապահով ու արժանավայել ներկայի ու ապագայի:

ՈՒՂԵՐՉԻՆ ԱՌՆՉՎՈՂ
ՀԱՅԲ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՐԱՏԱՐԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՑԱՆԿ

- ՀԱՅԲ հաստատություն, Ծրագիր թիվ 2, «Համահայկական կառավարման համակարգի կատարելագործում», ՀԱՅԲ հաստատություն, Տեղեկագիր թիվ 6(էջ 4-8)

- «Հայության ազգային կառավարման կատարելագործում», ՀԱՅԲ հաստատության սեմինար-խորհրդակցությունների անցկացման օրակարգի օրինակ (բերված է սույն գրքույկում)

- Հայության քաղաքացիական կարգավիճակ. 1994թ. հունիսի 11-ի՝ ՀԱՅԲ հաստատության սեմինարի եզրակացությունը (բերված է սույն գրքույկում)

- «Հայ ազգային իրավիճակը 1990-ական թվականների շեմին» (ՀԱՅԲ հաստատություն, Տեղեկագիր թիվ 2, 1990թ. դեկտեմբեր)

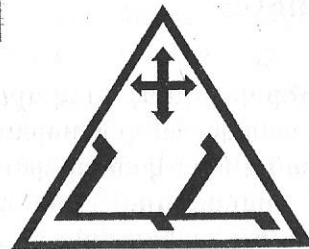
- «Ազգային պետական իրավական և կայուն գերիշխանության հաստատման խնդիրները» (ՀԱՅԲ հաստատություն, Տեղեկագիր թիվ 3, 1991թ. մարտ)

- «Հայության հոգեբարոյական ու ընկերային երևույթների և հարցերի քննարկման կարևորության մասին», և ՀԱՅԲ հաստատության թիվ 1 ծրագիր (ՀԱՅԲ հաստատություն, Տեղեկագիր թիվ 3, 1991թ. մարտ)

- «Ահազանգ՝ զգաստության, վերաճանաչման, վերահաստատման (Հայոց Ազգային Գաղափարախոսության տեսակետից)» (ՀԱՅԲ հաստատություն, Տեղեկագիր թիվ 3, 1991թ. մարտ)

- «Հայ Ազգային Գաղափարախոսություն (ՀԱԳ), Հստակեցման ու ճանաչման քայլեր» (ՀԱՅԲ հաստատություն, 2-րդ հրատարակություն, Երևան, 1997թ. հոկտեմբեր):

Իայի հաստատություն

ՔԱՂՎԱԾՔ

ՀԱՅՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ

ԹԻՎ 6

ՏԵՂԵԿԱԳՐԻՑ

ՀԱՅՔ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ

ԾՐԱԳԻՐ ԹԻՎ 2

**Համահայկական կառավարման համակարգի
կատարելագործում**

Հունիս 1992

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ
ԿԱՌՈՒՅՅԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՀԱՐՑԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ
ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայտնի է, որ որևէ կազմակերպության, հավաքականության կամ ազգի գոյությունն ու առավել ևս զարգացումն ու բարգավաճումը մեծ չափով կախված է նրա կառավարման վիճակից: Որևէ հասարակական համակարգի համար առաջնային նշանակություն ունի նախ՝ իր կառավարման կառույցի համապատասխան լինելը գոյություն ունեցող դրությամբ, պահանջներին ու խնդիրներին. երկրորդ՝ այդ կառույցի անխափան ու արդյունավետ գործունեության ապահովումը բոլոր պայմաններում:

Ամենակատարյալ կառույցներն իսկ ժամանակի ընթացքում պայմանների, պահանջների, հետևապես և խնդիրների փոփոխության պատճառով վերատեսության կարիք են զգում, և ժամանակին կատարված վերատեսությունն ու ըստ հարկի փոփոխությունները շատ անգամ բախտորոշ նշանակություն են ունենում տվյալ համակարգի համար:

Հայության վիճակն այս տեսանկյունից քննելու և հայ ազգը իր բոլոր հատվածներով որպես մի հասարակական համակարգ դիտելու դեպքում ի հայտ է գալիս, որ հայությունը, դարերի ընթացքում զրկված լինելով իր ինքնիշխանությունից՝ տրոհված մի քանի տիրապետությունների միջև, և աշխարհով մեկ ցրված լինելով, չի ունեցել քաղաքական, տնտեսական, ընկերային և այլ բնագավառների ամբողջական կառավարման համազգային կառույց: Ինչ վերաբերում է Հայ առաքելական եկեղեցու համազգային կառույցին, ապա այն հայ իրականության մեջ հոգևոր-կրոնական ոլորտից այն կողմ թեկուզ գործել է կրթական, մշակութային և մասամբ էլ այլ բնագավառներում, սակայն ունեցել է սահմանափակ իրավասություններ ու հնարավորություններ՝ միշտ կրելով օտար տիրապետությունների ճնշումն իր բոլոր հետևանքներով:

Համահայկական առումով հայ ազգային արդի

կառավարումը հիմնականում շարունակում է կրել անցյալից եկող հետևյալ հատկանիշները.

ա) Հայ ազգը, որպես համակարգ, այժմ էլ չունի համազգային և կյանքի բոլոր բնագավառներն ընդգրկող կառավարման կառույց:

բ) Արտաքին (կամ արևմտյան) Սփյուռքի տեղական կառավարման հայ ազգային կառույցների գոյություն ունեցող կազմակերպման դրվածքը հիմնականում նախագծվել ու գործարկվել է 19-րդ դարի վերջին և 20-րդ դարի սկզբին և, ըստ ամենայնի, այն մեծ մասամբ չի համապատասխանում հայության ներկա և տեսանելի ապագայի պայմաններին, պահանջներին և խնդիրներին:

գ) Ներքին (արևելյան) Սփյուռքը, ընդհանրապես զրկված լինելով հայ ազգային կառավարման որևէ կառույցից, միայն վերջերս է հնարավորություն ստացել ձգտելու փոփոխություն մտցնել իր այդ վիճակի մեջ:

Բոլոր դեպքերում, ինչպիսին էլ լինեն համահայկական և տեղական կառավարման կառույցների գոյության կամ դրանց կատարելության ու արդյունավետության վերաբերյալ նախնական դիտարկումների եզրակացությունները, այժմյան բարդ և դեռ բարդացող պայմաններում հայության ամբողջական կամ որևէ հատվածի անվտանգության ու կենսական շահերի պաշտպանության, ինչպես նաև հետագա զարգացման ու բարգավաճման նպատակով իր մարդկային, նյութական, դիրքային և այլ հնարավորություններն ու ներուժը արդյունավետորեն օգտագործելու համար, ըստ երևույթին, բացարձակապես անհրաժեշտ է, որ հայության կառավարման դրությունը՝ որպես կարևորագույն խնդիր, գիտական վերատեսության ենթարկվի, ուսումնասիրվի, և հարկ եղած դեպքում փոփոխություններ կամ նոր կառույցների ստեղծման նախագծեր առաջարկվեն հայության համապատասխան մարմիններին, շրջանակներին:

Նշված կառույցների կատարելության ու արդյունավետության համար, որպես չափանիշ, հավանաբար, հարկ է սահմանել հետևյալը.

1. Կառույցի կատարելությունը չափվում է նրա

ճկունությամբ, տոկունությամբ և բոլոր պայմաններում անխափան գործելու կարողությամբ:

2. Կառույցի արդյունավետությունը չափվում է նրա՝ ազգի բոլոր հատվածների բոլոր տեսակի հնարավորությունները, կարողություններն ու ներուժը ամբողջ ազգի կամ վերջինիս որևէ հատվածի կենսական կարիքների բավարարման կամ պաշտպանության վրա հիմնովին ու արագ կենտրոնացնելու և արդյունավետորեն օգտագործելու ունակությամբ:

* * *

Ազգային տեղական և համահայկական կառավարման իրավիճակի վերանայման և հարկ եղած փոփոխությունների կամ նոր կառույցների ստեղծման կարևորագույն խնդիրներից են՝

ա) ցրված հայության ազգային պատկանելության, քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների կարգավիճակի սահմանումը:

բ) այդ կարգավիճակը հայության տարբեր հատվածների կողմից ընդունելի դարձնելու և գործարկելու հնարավորությունների, պայմանների, միջոցների ու փուլերի նախատեսումը, հաշվարկումն ու ծրագրումը:

գ) հայկական ազգային քաղաքացիության իրավական և գործնական համատեղելիությունը այլ երկրներում բնակվելու կամ քաղաքացի լինելու կարգավիճակի հետ:

Այս ըմբռնումով ՀԱՅԲ հաստատությունը կազմել է իր թիվ 2 ծրագիրը, որը սերտորեն առնչվում է թիվ 1 ծրագրի հետ: Թիվ 2 ծրագրի արագ ու արդյունավետ իրագործման համար ՀԱՅԲ-ը գիտահետազոտական ծրագրային աշխատանքների կատարմանը զուգահեռ կառավարման հարցերի իր հանձնախմբի միջոցով կազմակերպում է նաև գիտախորհրդակցական սեմինարներ, որոնց արդյունքները պարբերաբար տպագրվելու են սույն տեղեկագրում: Եթե վերոհիշյալ խնդիրների վերաբերյալ մեր ընթերցողներն ունեն ուսումնասիրություններ, դիտարկումներ կամ որոշակիորեն հիմնավորված տեսակետներ, կարող են դրանք ուղարկել տեղեկագրի հասցեով:

ՀԱՅԲ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԾՐԱԳԻՐ

ԹԻՎ 2

ՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԱԶԳԱՅԻՆ ԵՎ ՀԱՏՎԱԾՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՀԱՍԱՌՈՏ ՆԱԽԱԳԻԾ

Հայ ազգի ցրվածության ու անկառավարելիության պայմաններն ակնհայտորեն բացասական ներգործություն են ունենում բազմաթիվ կենսական խնդիրները լուծելու և հատկապես ազգի հնարավորությունները, միջոցներն ու ներուժն իր իսկ անվտանգության, գոյապահպանման ու զարգացման համար լիարժեք ու արդյունավետ օգտագործելու տեսակետից:

Հայոց ազգային կառավարման համակարգի ընդհանուր խնդիրը և հատկապես այդ համակարգի արդյունավետության աստիճանը, ըստ երևույթին, հարկ եղած գործնական ուշադրության չի արժանացել, թեև վաղուց ի վեր այն բացարձակապես չի համապատասխանում ո՛չ ազգի փոփոխված պայմաններին ու կարելիություններին, ո՛չ էլ նրա կենսական պահանջներին:

Ելնելով այս իրականությունից՝ ՀԱՅԲ հաստատությունը, հիմք ընդունելով համայն հայության կառավարման համակարգի ու կառույցների վերատեսության և բարեփոխության անհրաժեշտությունը, կազմել է իր թիվ 2 ծրագիրը՝ հետևյալ սկզբունքների համաձայն:

Հայ ազգային կառավարման համակարգն ու կառույցը պետք է՝

ա) ներառնի ամբողջ հայությունը:

բ) օժտված լինի տեղական լրիվ ինքնավարությամբ և միաժամանակ ապահովի քաղաքացիություն համահայկական իրավական կամ բարոյական հիմքի վրա՝ որոշակիորեն արտահայտված հայ քաղաքացու իրավունքների ու պարտականությունների դրույթներով:

գ) կազմված լինի և գործի ամենաժողովրդավարական հիմունքներով՝ ապահովելու համար անհատի, ազգային

փոքրամասնությունների և քաղաքական, հասարակական, տնտեսական, կրոնական ու այլ խմբակցությունների և կազմակերպությունների մարդկային բոլոր իրավունքները.

դ) բոլոր վայրերում, ելնելով պայմաններից, յուրաքանչյուր հայի համար հնարավորություն ստեղծի մասնակցելու ազգային կյանքի ամենաբնորոշ գործընթացներին.

ե) հայության որևէ հատվածի, ինչպես նաև յուրաքանչյուր անհատ հայի գերծ պահի ազգային քաղաքացիական կարգավիճակից բխող որևէ տեսակի հալածանքներից.

զ) շահագրգռի ամեն մի հայի և հայկական ամեն մի հատվածի՝ առավելագույն չափով մասնակցելու ազգային կյանքին՝ քաղաքացիական իրավունքներով, պարտականություններով և հարազատ ու գործնական մասնիկը դառնալու ՀԱՅԿԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ:

Հայության կառավարման համակարգի և կառույցի վերջնական նախագիծը ենթադրվում է կազմել մասնագիտական անհրաժեշտ ուսումնասիրություններից, հաշվարկներից և խորհրդակցություններից հետո:

Այնուհետև հայության տարբեր հատվածներում համագ-գային քննարկումների ու համաձայնեցման համար ենթադրվում է ստեղծել մի հատուկ հանձնախումբ, որին հարկ է անդրադառնալ առանձին:

ՀԱՅԲ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԾՐԱԳԻՐ ԹԻՎ 2

«ՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՈՒՄ»

Սույն ծրագիրը վերաբերում է հայության կառավարե-լիության կատարելագործմանը՝ չափանիշ ընդունելով ազգային կենսական շահերի օգտին հայության՝ տարբեր բնագավառ-ներում ունեցած ներուժի օգտագործման արդյունավետությունը: Այս ծրագիրը ներառում է նաև Հայաստանի Հանրապետության նկատմամբ համայն հայության ազգային քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների խնդիրը՝ հաշվի առնելով ազգային ու միջազգային տարբեր բնագավառների պայմաններն ու պահանջները:

1990 թվականից սկսած այս, ինչպես նաև ՀԱՅԲ-ի մյուս ծրագրերի իրագործման կարևոր միջոցներից է հայության տարբեր շրջանակներում հատուկ սեմինար-խորհրդակ-ցությունների անցկացմամբ տվյալ հարցերի և խնդիրների վերաբերյալ տարբեր խավերի տեսակետները, գաղափարներն ու առաջարկները հավաքելը և օգտագործելը համապատասխան ծրագրի կատարման, այս դեպքում ազգային կառավարման համահայկական համակարգի կատարելագործման համար: Միաժամանակ դրանք համադրելով ներկայացվում են մասնագիտական ու կառավարական կառույցներին, ինչպես նաև հասարակությանը՝ ՀԱՅԲ-ի տարբեր հրատարակու-թյունների, տեղեկագրերի, ինչպես նաև այլ հրատարակու-թյունների միջոցով:

ՄԵՍԻՆԱՐ-ԽՈՐՀՐԳԱՅՈՒԹՅԱՆ ՕՐԱԿԱՐԳԻ

ՕՐԻՆԱԿ

ՀԱՅՔ հաստատության թիվ 2 ծրագրով տվյալ վայրում անցկացվող հատկապես առաջին սեմինար-խորհրդակցությունում նպատակահարմար է կարծիքներ, տեսակետներ հայտնել, քննարկել, եզրակացնել, ու եթե հնարավոր է՝ վերջում նաև առաջարկներ անել հետևյալի մասին.

1) Հայությունն ինչու՞ պետք է գոյություն ունենա:

2) Ի՞նչ իրավունք ու նաև պարտականություն ունենք պահելու մեր և մեր նոր սերնդի ազգային պատկանելությունը, որով պայմանավորված է հայության գոյությունը:

3) Ինչու՞մն է կայանում, ո՞րն է եղել և է՞ այդ գոյության իմաստը՝ անձնական, ազգային և մարդկային առումով:

4) Ինչպե՞ս կարելի է հային հայ լինել այսօր՝ գաղափարով, ազգային-քաղաքացիական կարգավիճակով և գործով:

5) Հայաստանի Հանրապետության նկատմամբ որևէ վայրում ապրող, որևէ հայի ազգային քաղաքացիական կարգավիճակն ի՞նչ նշանակություն կարող է ունենալ՝

գտվյալ հայի և նրա սերնդի համար.

գամբողջ հայության և Հայաստանի համար:

6) Հետևապես ինչպիսի՞ն պետք է լինի այդ կարգավիճակը:

7) Այդ կարգավիճակի գործնականացման համար առկա ի՞նչ հնարավորություններ և միջոցներ կան: Դրա իրականացման համար անցումային փուլեր պե՞տք է սահմանել, թե՞ դրա կարիքը չկա:

8) Հայկական ազգային քաղաքացիության իրավական և գործնական համատեղելիությունը տվյալ և այլ երկրներում բնակվելու կամ քաղաքացի լինելու կարգավիճակի հետ:

9) Կազմակերպչական ինչպիսի՞ միջոցներով կարելի է հաշվարկել, ծրագրել և կատարելագործել ազգային կառավարելիությունը:

10) Համայն հայության կողմից ՄԵԿ ԱԶԳ, ՄԵԿ ՀԱՅՐԵՆԻՔ, ՄԵԿ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐ գաղափարի հստակեցման, գիտակցման և ընդունման նշանակությունը:

11) Ազգային կառավարման համահայկական և տեղական կառույցներն ինչպիսի՞ն պետք է լինեն, որպեսզի ապահովեն ՄԵԿ ԱԶԳ, ՄԵԿ ՀԱՅՐԵՆԻՔ գաղափարի գործնականացումը՝ համախմբելով ամբողջ ազգի ներուժը:

12) Այլ հարցեր, երևույթներ, խնդիրներ, առաջարկներ...

ՀԱՅԶ հաստատության թիվ 2 ծրագրի («Ազգային կառավարման համահայկական կառույցի հարցի ուսումնասիրումը և կատարելագործումը») շրջանակում՝ Հայաստանի Սահմանադրության մեջ արտերկրի հայության քաղաքացիական կարգավիճակի վերաբերյալ հարցի մասին վերջին տարիների ընթացքում եղած մի շարք դիտարկումների, քննարկումների և խորհրդակցությունների հիման վրա 1994 թվականի հունիսի 11-ին տեղի ունեցավ սեմինար - խորհրդակցություն:

1. Այդ եզրափակիչ սեմինարում ներկայացված լրացուցիչ տեսակետների, օրինակների և փաստարկների քննարկումից հետո մասնակիցները եկան հետևյալ եզրակացության.

Աշխարհի որևէ վայրում ապրող յուրաքանչյուր անձնավորություն, որի ծնողներից մեկը եղել է ազգությամբ հայ, իրավունք ունի դառնալու Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացի, եթե այդ ցանկանա:

Սահմանադրության այդ դրույթի ընդունումը բխում է՝

- համամարդկային քաղաքակիրթ, բարոյական և ժողովրդավարական սկզբունքներից,
- հայ ժողովրդի պատմական անցյալից,
- հայ ժողովրդի ներկա իրավիճակից և
- ազգային - պետական գերագույն շահերից:

ԳԻՏԱԿԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ

ՀԱՅԶ հաստատության՝ բազում փարիների ընթացքում մշակված փաստը հիմնական ծրագրերը կոչված են հայության ամենակենսական փարբեր բնագավառների խնդիրները բացահայտելու, վերլուծելու և գործնական ծրագրեր առաջադրելու համար:

Թիվ 1 Ծրագրով խնդիր է դրվում վերականգնել հայի փոհմիկ հարազատ կերպարը, որով նա կկարողանա ճանաչել իր ազգային հավաքամբը, բարոյական արժեքները, որոնք միաժամանակ համամարդկային արժեքներ են, և կկարողանա դրանք կիրառել ամենօրյա կյանքում՝ անձնական, ընտանեկան, ընկերային և ազգային հարաբերություններում:

Այս ծրագրով միաժամանակ ջանքերն ուղղվում են բացահայտելու Հայ Ազգային Գաղափարախոսության բաղկացուցիչ փարբերը, բնորոշելու դրանց ունեցած պայմական դերը և վերասահմանելու՝ ազգը դեպի 21-րդ դար առաջնորդելու կարողությամբ օժտված գաղափարախոսությունը որպես ազգային իմունիտետ՝ վարակամերժ կարողություն, համահայկական ազգասկզբության կառույցի շաղախ և ազգային կենսագործումների հիմք:

Թիվ 2 Ծրագիրը վերաբերում է հայության կառավարելիության կատարելագործմանը՝ չափանիշ ընդունելով ազգային կենսական շահերի օգտին հայության փարբեր բնագավառների ներուժի օգտագործման արդյունավետությունը: Սույն ծրագիրը ներառում է նաև համայն հայության ազգային քաղաքացիական իրավունքների ու պարտականությունների հարցը՝ հաշվի առնելով ազգային և միջազգային փարբեր բնագավառների պայմաններն ու պահանջները:

Թիվ 3 Ծրագիրը վերաբերում է ազգային արտաքին քաղաքական դոկտրինի սկզբունքներին և դրանցից բխող ծրագրերի գիտական քննարկմանը:

Թիվ 4 Ծրագիրն իր հերթին քննարկում է Հայաստանի և հայության անվտանգության և կենսական շահերի պաշտպանության հարցերը:

Թիվ 5 ծրագիրը վերաբերում է ամբողջ հայության հաղորդակցության համակարգի կադրերի կազմակերպմանն ու «Հայություն» փոփոխության բանկի ստեղծմանը: Ծրագրի անհրաժեշտությունը բխում է այն բանից, որ հայության՝ ազգային գործնական ամբողջություն կազմելու խնդիրը պահանջում է սերտ համագործակցություն, որը կարող է իրագործվել համապատասխան հաղորդակցության համակարգի առկայությամբ:

Թիվ 6 ծրագիրը նախատեսում է հայության կրթական, գիտական և արհմտնական կարողությունների հաշվառում, ներուժի գնահատում, ինչպես նաև այդ բնագավառների զարգացման այնպիսի ռազմավարության մշակում հայության և Հայաստանի համար, որն առավելագույն չափով համապատասխանի հայ անհատի և ամբողջ ազգի կարողություններին, կարիքներին ու բարգավաճման խնդիրներին:

Թիվ 7 ծրագիրը ուղղված է Կովկասում և, մասնավորապես, Անդրկովկասում խաղաղությանը և բոլոր բնագավառներում համագործակցությանը՝ գիտական միջոցներով նպաստելուն:

Թիվ 8 ծրագիրը նպատակ է հետապնդում ստուգել ՀԱՅԶ-ի ծրագրերի համապատասխանությունը, նպատակահարմարությունը և կատարման գործընթացի արդյունավետությունը՝ հենվելով համակարգային մոտեցման, մաթեմատիկական մոդելավորման և կառավարման տեսության վրա:

Թիվ 9 ծրագիրն ուղղված է ծավալելու սիյուրքահայության և նրա միջոցով՝ նաև փարբեր երկրների գործարար, մասնագիտական և գիտարեխնիկական արդյունավետ գործակցությունը Հայաստանի հետ:

Թիվ 10 ծրագիրը նախատեսում է բնորոշել հայ կնոջ ժամանակակից կոչումը ազգի կենսունակության պահպանման և զարգացման խնդրում՝ ուսումնասիրելով և բացահայտելով հայ կնոջ փոփոխական կերպարը և պարմական դերը: